

"Łagodna" Piotra Dumay jako przykład korespondencji filmu i malarstwa - Materiały metodyczne

Hanna Szpulak

ETAP EDUKACYJNY ponadpodstawowa

PRZEDMIOT język polski, wiedza o kulturze

CZAS 1 godzina lekcyjna

Cele:

Uczeń:

- poznaje przykłady dialogu sztuki filmowej i malarstwa
- potrafi scharakteryzować poetykę symbolizmu i ekspresjonizmu
- wie, czym jest film animowany
- wie, czym jest filmowa adaptacja literatury
- zna pojęcie malarskości

Metody pracy:

- heureka,
- elementy wykładu,
- burza mózgów
- praca ze słownikiem

Materiał dydaktyczny:

- film *Łagodna* w reżyserii Piotra Dumay,
- fotosy z filmu Piotra Dumay: *Łagodna*
- załącznik I – karty pracy ucznia
- załącznik II (fragmenty opowiadania *Łagodna* Fiodora Dostojewskiego)
- *Słownik mitów i tradycji kultury* Władysława Kopalińskiego
- *Słownik symboli* Władysława Kopalińskiego
- Załącznik III – reprodukcje obrazów

Przed lekcją:

Uczniowie zapoznają się przed lekcją z nowelą Fiodora Dostojewskiego *Łagodna*.

Przebieg lekcji:

1. Uczniowie oglądają wspólnie film Piotra Dumay *Łagodna*.
2. Prosimy uczniów, aby swobodnie wypowiedzieli się na temat adaptacji filmowej utworu Fiodora

Dostojewskiego. W przeprowadzeniu analizy filmu pomocne mogą być następujące pytania:

Filmoteka Szkolna

- Czy film Wam się podobał? Dlaczego?
- Jaki problem przedstawia animowana wersja Łagodnej Dostojewskiego?
- Czy Łagodna jest wierną adaptacją filmową? Na ile animacja Dumąły odchodzi od opowiadania Dostojewskiego?

Film Piotra Dumąły to film animowany, nabierająca cech filmu fabularnego i aktorskiego, mówi o tym sam autor: „Film, w tym również film animowany, przynależy z pewnością do dziedziny sztuk wizualnych. Docierając do nas poprzez zmysł wzroku, budzi skojarzenia zmysłowe i intelektualne. Na podobieństwo zdarzeń życiowych czy życia ludzkiego w ogóle rozciąga się w czasie, ma swój początek i koniec, wyrażając się w sekwencjach ruchomych obrazów. Obrazy te opowiadają mniej lub bardziej realistyczne historie, pozostając ze sobą w związku z racji umieszczenia w określonej przestrzeni i w jednej ramie czasowej”.(Piotr Dumąła)

1. Dzielimy uczniów na cztery grupy. Każda grupa otrzymuje karty pracy z poleceniami (Załącznik I). Uczniowie prezentują wnioski.

Pomoc w uzupełnieniu i usystematyzowaniu wiedzy może stanowić materiał dla nauczycieli: *Łagodna* Dumąły stanowi przykład szczególnego rodzaju adaptacji filmowej – to raczej wariacja na temat opowiadania Fiodora Dostojewskiego. Postacie i wydarzenia zostały potraktowane symbolicznie.

„Język animacji stanowi dla mnie bezpośrednią ekspresję naszej psychiki, ukrytego w nas świata mitów, marzeń, metafor. Coś, co można by nazwać duchowością właściwą psychice dziecka, ludom pierwotnym, schizofrenikom, ale też mędrcom poszukującym kamienia filozoficznego, którym właściwa jest, tak jak wielu artystom, postawa wiecznego zdziwienia i dziecinna wiara w cuda, wyrażająca się w szalonej profesji maga lub animatora.”[1]

Narracja zorganizowana została wokół motywu zegara, który symbolizuje upływ czasu i jest sposobem na wprowadzenie retrospekcji. Filmowa przestrzeń pozostaje ciągle ta sama - jest nią mieszkanie tajemniczego i zarazem groźnego mężczyzny, głównego bohatera, czuwającego przy zwłokach zmarłej żony. Podczas kolejnych odsłon oczom widza „przedstawiona zostaje historia tragedii bohaterki – od poznania przyszłego męża, chwili intymnego zbliżenia, przez narastający i pogłębiający się kryzys, apatię, atak desperacji, gdy grozi mężowi rewolwerem, aż po chorobę, depresję i ostateczną decyzję samobójczą. Wszystko ukazane jest z perspektywy kamery filmowej, nie – jak moglibyśmy oczekiwać po filmie rysunkowym – rejestrującej poklatkowo osobne, nieruchome obrazy w celu ich późniejszego animowania, lecz tej filmującej prawdziwych aktorów w trójwymiarowych wnętrzach”[2]. Należy zwrócić szczególną uwagę na nietypowe środki artystycznego wyrazu: różne punkty widzenia np. w scenach posiłku, zróżnicowanie planów filmowych – średniego, pełnego, zbliżeń i detali, stanowiących wyróżnik stylu Piotra Dumąły, i typowe dla filmu fabularnego, klasyczne przejścia montażowe: ściemnienia.

Ad. 2 Grupa II i IV

Cechą stylu reżysera jest fascynacja tajemniczymi związkami między ludźmi, zwierzętami i rzeczami. Zaprezentowanie i podkreślenie roli mikroskopowych zbliżeń, symboliki zwierząt, postaci, przedmiotów - zegara (symbolu śmierci), pająka (symbolu obsesji seksualnych diabła, nieuczciwości i oszustwa), muchy (symbolu zła, diabła, grzechu śmierci), czerwieni (symbolu młodości i powabu, a równocześnie śmierci) i bieli (symbolu niewinności i śmierci), zasłanianego okna (symbolu odcinania od świata zewnętrznego, izolacji, zniewolenia).

Ad. 2 Grupa I i III

Konfrontując fragmenty powieści z filmem Piotra Dumęły uzyskujemy wnioski: Tematem przewodnim filmu jest historia małżeństwa dwojga całkowicie niedobrych ludzi. Dojrzałego mężczyzny – lichwiarza i młodej, pięknej i szlachetnej dziewczyny. Piotr Dumęła 3 wykorzystuje formę przypowieści (paraboli) wypełnionej symbolami, To opowieść o dwojgu nierozumiejących się, oddalających się coraz bardziej od siebie, wreszcie nienawidzących się ludzi. Motyw często wykorzystywany przez twórców literatury i filmu. Postaci stanowią pewnego rodzaju archetypy dobrej i biednej dziewczyny oraz okrutnego, ale bogatego mężczyzny. Może być też opowieścią o spóźnionym poczuciu wielkiej straty po bliskiej, jak się jednak okazuje, osobie? O bardziej nawet spóźnionej, wewnętrznej rehabilitacji bezdusznego człowieka? Czy wreszcie opowieścią o niespełnionej miłości?

Ad. 3 Grupa I, II, III, IV

Dumęła odwołuje się do fantastyki, oniryzmu oraz sięga do inspiracji surrealizmem. Znajdziemy w utworze liczne aluzje plastyczne: *Krzyk* Muncha (scena krzyku bohaterki stojącej przy oknie), *chiaroscuro* Caravaggia (kontrasty specyficzne „oświetlenie” poszczególnych scen sztucznym, punktowym światłem), kolorystykę Rembranta (monochromatyzm, zastosowanie czerni, bieli, ciepłych brązów i czerwieni), puste przestrzenie płócien de Chirico (obrazy pustki wewnętrznej i tajemniczości), szalone wytwory wyobraźni surrealistów (Max Ernst, Rene Magritte).

Atmosfera koszmaru sennego spotęgowana zostaje przez obrazy o charakterze makabrycznogroteskowym nawiązujące w poetyce do obrazów austriackiego malarza, prekursora surrealizmu, Alfreda Kubina (wizje demonizmu, mistycyzmu i seksualnych obsesji w dziełach: *Polowanie*, *Godzina śmierci*, *Niewiasta*, *Najlepszy lekarz*, *Narzeczony*). Pomocne powinny okazać się wnioski z analizy porównawczej reprodukcji i scen filmowych: obrazem olbrzymiejącego, wychodzącego spod stołu pająka, postaci zmarłej i pochylonej nad nią postaci mężczyzny, tykającego zegara, kobiety i mężczyzny przy stole.

Monochromatyzm i grafizm jako przejaw estetycznego minimalizmu to charakterystyczne dla stylu autora zabiegi formalne. Dumęła posługuje się ascetyczną paletą barw. W jego filmie przeważa czerń, biel, ciepłe brązy i czerwień. Ta ostatnia barwa jest dla artysty najważniejsza, ponieważ skupia w sobie jak w soczewce życie i śmierć. Ograniczona paleta barw, sceny „oświetlane” sztucznym (lampa, świeca) punktowym światłem, złowrogie cienie, tarcze zegarów, zamglony pierwszy plan zbliżają utwór w swojej poetyce do ekspresjonizmu.

Podsumowanie:

Piotr Dumęła w kilkunastominutowym animowanym arcydziele – *Łagodna* podejmuje temat ścierania się dwóch pierwiastków, życia i śmierci. Dumęłą zainspirowała proza Fiodora Dostojewskiego. Piotr Dumęła jest twórcą autorskiej techniki animacji opartej na wykorzystaniu gipsowych płytek, możemy nazwać go mistrzem światłocienia i malarzem, tak w filmowym, jak i tradycyjnym tego słowa znaczeniu.

Zadanie domowe:

Skomentuj słowa Piotra Dumęły:

”Nieraz przyrównuję sztukę do przygotowywania potraw. W sztuce też istnieje *fast food*, odgrzane, nieświeże dania, mrożonki oraz dania przyrządzone ucziwie, z miłością, ze świeżych składników. Sztukę jako pokarmem dla ducha można się nasycić i wzmocnić, lub nabawić ciężkiego zatrucia”[3]. Rozważania ujmij w formę rozprawki lub eseju.

Załączniki:

Grupa I i III

Dopasuj fragmenty opowiadania Fiodora Dostojewskiego *Łagodna* do poszczególnych fotosów z filmu. (dołączone zostają fotosy z filmu *Łagodna* P. Dumayły znajdujące się w: *Malarskie inspiracje*, Filmoteka Szkolna, broszura nr 23 oraz fragmenty opowiadania (Załącznik II))

Na podstawie przedstawionego filmu i fragmentów dzieła literackiego napisz krótkie streszczenie losów głównych bohaterów. Zaznacz, na jakim wątku skupił się Dumayła, adaptując pierwowzór literacki Fiodora Dostojewskiego?

Odgadnij, która z zaprezentowanych reprodukcji obrazów mogła być inspiracją dla Piotra Dumayły podczas realizacji *Łagodnej*, filmu animowanego opartego na motywach opowiadania Fiodora Dostojewskiego. Odpowiedź uzasadnij.

Do pytania nr 3 należy dołączyć reprodukcje (załącznik nr III)

Grupa II i IV

1. Dopasuj przedstawione fragmenty opowiadania Fiodora Dostojewskiego *Łagodna* do poszczególnych fotosów z filmu. (wybrane fotosy z filmu *Łagodna* P. Dumayły znajdują się w: *Malarskie inspiracje*, Filmoteka Szkolna, broszura nr 23, str 8 oraz fragmenty opowiadania (Załącznik II))
1. Rozszyfruj, posługując się *Słownikiem mitów i tradycji kultury* oraz *Słownikiem symboli* Władysława Kopalińskiego symbolikę: zegara, pająka, muchy, czerwieni i bieli, zasłanianego okna.
1. Odgadnij, która z zaprezentowanych reprodukcji mogła być inspiracją dla Piotra Dumayły podczas realizacji *Łagodnej*, filmu animowanego opartego na motywach opowiadania Fiodora Dostojewskiego.

Odpowiedź uzasadnij.

Do pytania nr 3 należy dołączyć reprodukcje (załącznik III):

Munka: *Krzyk*,

Carravagio: *Narcyz, Śmierć dziewczicy*,

Giorgio de Chirico: *Melancholia i tajemnica ulicy, Podbój filozofa*.

Wybrane obrazy surrealistyczne Maxa Ernsta, Rene Magritte'a, Alfreda Kubina.

Fragment I

Kto z nas dwojga zaczął wtedy? Nikt. samo się zaczęło – od pierwszego kroku. Powiedziałem, że ją wprowadziłem do swego domu z surową powagą, jednak zaraz po pierwszym kroku złagodziłem tę postawę. jeszcze jako narzeczoną nauczyłem ją, że zajmie się przygotowaniem zastawów, wypłatą pieniędzy, a ona przecie wtedy nic nie powiedziała (proszę to zauważyć).

Fragment II

Żona wróciła pod wieczór, siadła na łóżku, spogląda na mnie drwiąco i nóżką stuka o dywanik. Gdy tak na nią patrzę, pomyślałem, że w ciągu całego ostatniego miesiąca albo ściślej od dwóch tygodni była nieswoja, rzec by nawet można całkowicie odmieniona: okazywała się istotą porywczą, napastliwą, nie powiedziałbym – bezwstydną, ale niezrównoważoną i dążącą ku zwadzie. Napraszając się o zwadę. Łagodność jednak przeszkadzała jej w tym.

Fragment III

Przez sześć tygodni choroby doglądaliśmy ją dniem i nocą [...]. pieniędzy nie szczędziłem i nawet byłem gotów wydawać na nią. Wezwałem doktora Schrödera i płaciłem mu po dziesięć rubli za wizytę. Gdy odzyskała przytomność – ukazywałem się przed nią rzadziej. A zresztą po cóż to opisywać? Kiedy już wstała z łóżka, to cichutko i w milczeniu usiadła w moim pokoju przy osobnym stole, który wtedy dla niej kupiłem.

Fragment IV

Czemu, czemuż to od samego początku milczeliśmy choć na początku nie było kłótni – a milczenie też panowało. Ona stale, pamiętam, jakoś ukosem patrzyła na mnie, a znów ja, kiedy to spostrzegłem, wzmożłem milczenie. To prawda, Że to ja je pogłębiłem, nie ona.

Fragment V

To jest przykre! Pięć minut, tylko, pięć minut się spóźniłem! Gdybym przyszedł pięć minut wcześniej to moment przemknąłby bokiem jak obłok i nigdy by jej to potem nie przyszło do głowy. I koniec byłby taki, że wszystko by zrozumiała. A teraz - znowu puste pokoje, teraz znów samotność. Oto miarowo odmierza czas wahadło, dlań jest to obojętne, jemu niczego nie Żal. Nie mieć nikogo – to nieszczęście.

Fragment VI

Wszystko jest martwe i wszędzie tylko trupy. Sami tylko ludzie a wokół nich milczenie – oto świat! „Ludzie, miłujcie się wzajemnie” - kto to powiedział? Czyje to przykazanie? Odchyła się wahadło miarowo, obojętnie, ohydnie. (...) Ale poważnie, kiedy ją jutro wyniosą, co się ze mną stanie?

Fragment VII

To jest kłótni właściwie nie było, ale następowało milczenie i z jej strony coraz bardziej zuchwała postawa. „Bunt i niezależność” - oto jak to wyglądało, do tego tylko była zdolna. Tak, ta łagodna twarz stawała się coraz bardziej zuchwała. Czy uwierzycie: ja się dla niej stałem obmierzły – o tym się dobrze przekonałem. Ale co do tego, Że w tych swoich porywach traciła panowanie nad sobą – co do tego nie było wątpliwości.

Fragment VIII

Była taka szczuplutka, blondyneczka, średniego wzrostu, w mojej obecności jakaś niezręczna, jakby skrępowana. (...) I taką poważną miała twarzyczkę, taką – Że już wówczas byłbym mógł wyczytać, co myśli! Ale ja czułem się obrażony: „czyżby wybierała między mną a kupcem?”

Bibliografia:

- Piotr Dumala: *Kamień filozoficzny animacji*, „Kino” 2000, nr 10 (fragmenty wypowiedzi Piotra Dumaly)

Filmoteka Szkolna

- Piotr Skrzypczak, *Malarskie inspiracje*, Filmoteka Szkolna, broszura nr 23 (fragmenty komentarza
- autorstwa)
- Alfred Munk *Krzyk*
- Carravagio: *Narcyz Śmierć dziewicy*
- Giorgio de Chirico *Podbój filozofa Melancholia i tajemnica ulicy*
- Alfred Kubin: *Połowanie, Niewiasta, Najlepszy lekarz, Narzeczony.*
- Wybrane obrazy surrealistyczne Maxa Ernsta, Rene Magritte'a,
- *Max Ernst pokazujący młodą dziewczynę i głowę swojego ojca Syn Człowieczy*